

Stand van TMT

September 2017

Kasper Buiting
Senior Sectoreconoom

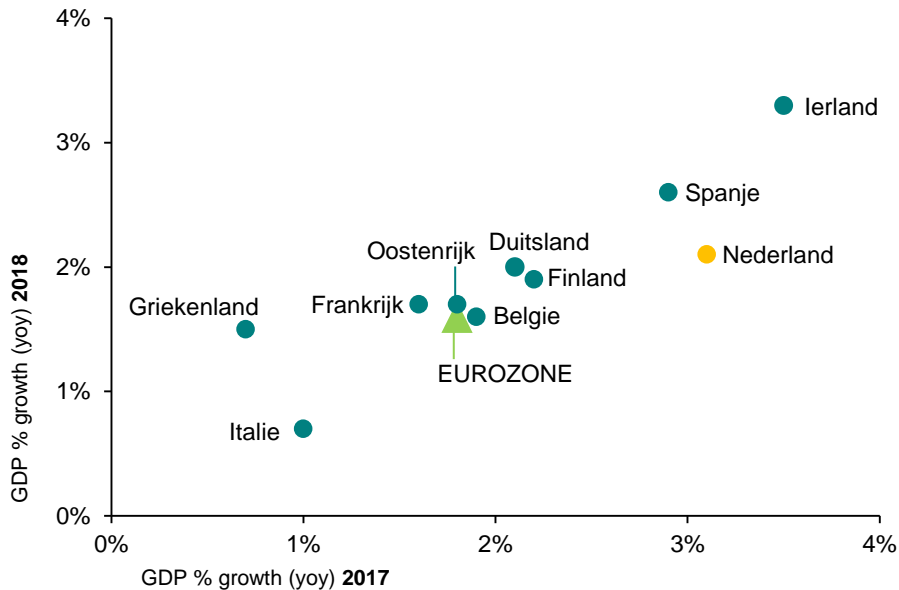
Sector Advisory
september 2017

1	Macro-economie: Eurozone en NL	▶ Groei versterkt	3
2	Voorlopende economische indicatoren	▶ Economisch klimaat is gunstig	4 tm 6
3	Investerings	▶ Investerings hoger, maar niet op niveau 2015	7
4	Groeibelemmerings	▶ Steeds minder belemmerings; wel tekort aan arbeidskrachten	8
5	Vertrouwen en faillissementen	▶ Vertrouwen ondernemers hoog, terwijl aantal faillissementen blijft dalen	9
6	Omzetontwikkeling deelsectoren	▶ Grote verschillen tussen branches	10 en 11
7	Omzetvooruitzichten	▶ Vooruitzichten overwegend positief, maar verschillen blijven	12
8	Omzetontwikkeling 2007 - 2018	▶ Lang niet alle branches zijn de crisis voorbij	13
9	Bedrijfsresultaat	▶ Resultaten voor belastingen	14 en 15
A	Appendix	▶ Contactgegevens, disclaimer en extra informatie	16

1 Macro-economie

Nederlandse economie groeit nog sterker

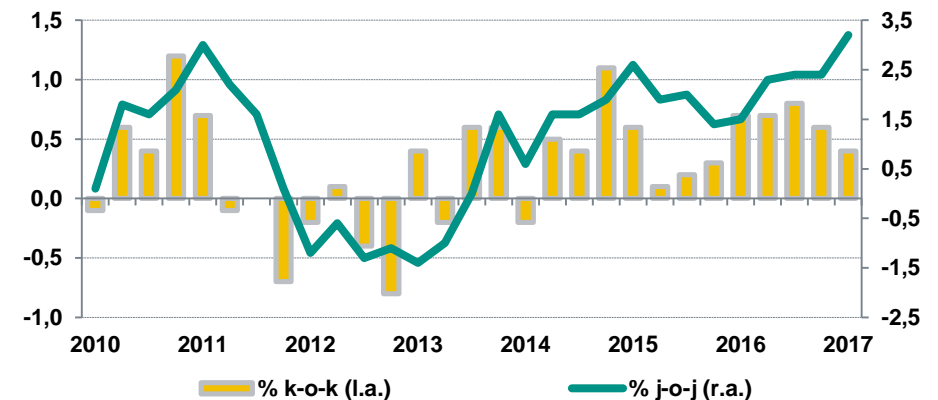

- ▶ De economie van de Eurozone zit sterk in de lift. Veel landen laten mooie groeicijfers zien voor dit en komend jaar.
- ▶ De groei van de Nederlandse economie is verder versneld. Voor 2017 voorziet het Economisch Bureau van ABN AMRO een groei van meer dan 3%. Daarmee behoort Nederland dit jaar tot de best presterende economieën in de Eurozone.
- ▶ Het aantal banen neemt nog sterker toe dan vorig jaar, maar doordat meer mensen de arbeidsmarkt betreden, blijft de daling van de werkloosheid achter. Desalniettemin daalt deze tot onder de 5% dit jaar en zelfs naar 4,4% in 2018.
- ▶ Het Economisch Bureau van ABN AMRO verwacht dat de groei in 2018 iets zal terugvallen naar 2,5%.

Kerncijfers Nederlandse economie

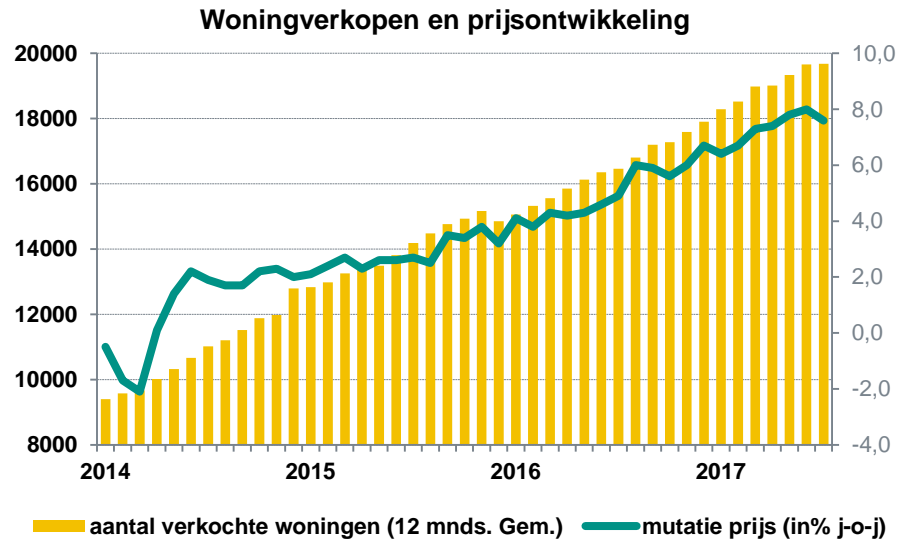
	2015	2016	2017	2018
	<i>mutatie in %</i>			
BBP	2,3	2,1	3,1	2,5
Particuliere consumptie	2,0	1,5	2,2	2,2
Overheidsconsumptie	-0,2	1,1	1,0	1,2
Investeringen	11,0	5,2	5,7	4,3
Uitvoer	6,5	4,1	5,3	4,8
Invoer	8,4	3,9	5,1	5,0
	<i>Niveau</i>			
Werkloosheid*	6,9	6,0	4,9	4,3

* Volgens internationale definitie

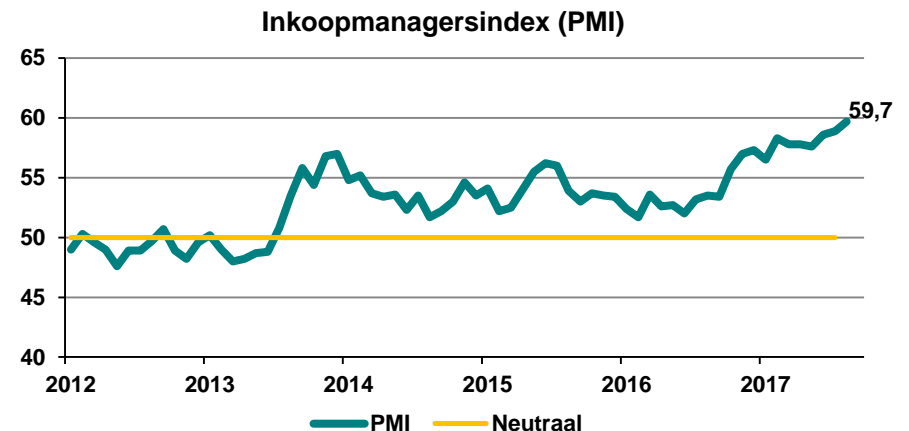

2 Voorlopende economische indicatoren

Woningverkoppen, export en PMI

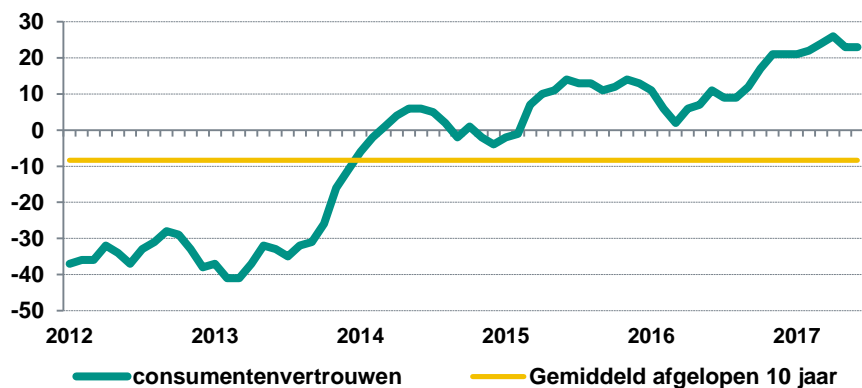
- ▶ De woningverkoppen blijven toenemen. Het 12-maandsgemiddelde is inmiddels gestegen tot ruim boven 19.000. De prijs stijgt mee met de verkopen en deze prijsstijging gaat ook steeds sneller. In mei lag de prijs van een verkochte woning bijna 8% hoger dan een jaar eerder.
- ▶ De export blijft gestaag op niveau doorgroeien. Deze groeide in het laatste kwartaal met 5,7% op jaarbasis.
- ▶ De inkoopmanagersindex (PMI) van Nederland is gestegen tot 59,7. Dit duidt op meer vraag naar producten en services en een verder groeiende economie.

2 Voorlopende economische indicatoren

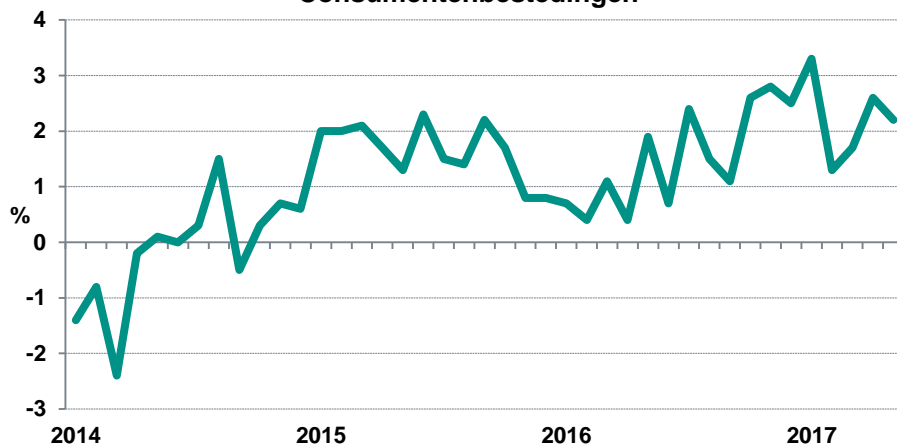
Consumentenvertrouwen, consumentenbestedingen en producentenvertrouwen

Consumentenvertrouwen stabiel op hoog niveau

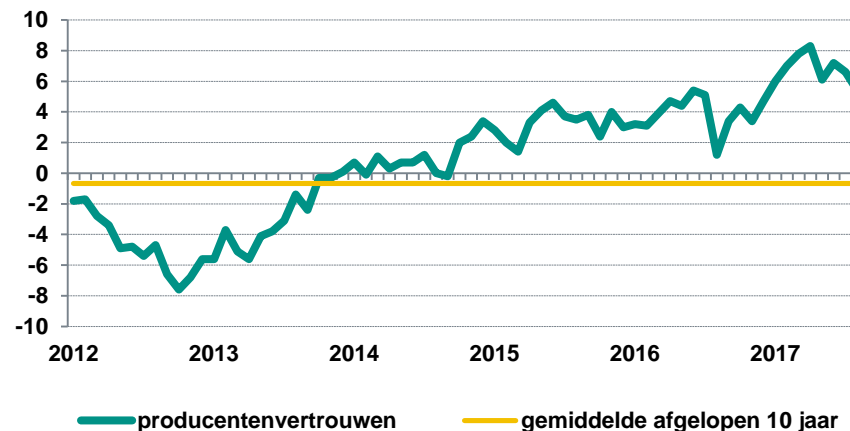

- ▶ De Nederlandse consument is positief gestemd. Het consumentenvertrouwen staat dit jaar stabiel boven 20; een niveau dat we jarenlang niet gezien hebben.
- ▶ De consumentenbestedingen stijgen met het consumentenvertrouwen (zij het met een grilliger verloop) en laten in juni een jaar-op-jaar groei van 2,2% zien.
- ▶ Net als de consumenten zijn ook de producenten positief gestemd. Toch is het optimisme de laatste maanden wel iets achteruit gegaan. Nu staat het op 5,4 waar het in april nog op 8,3 stond.

Consumentenbestedingen

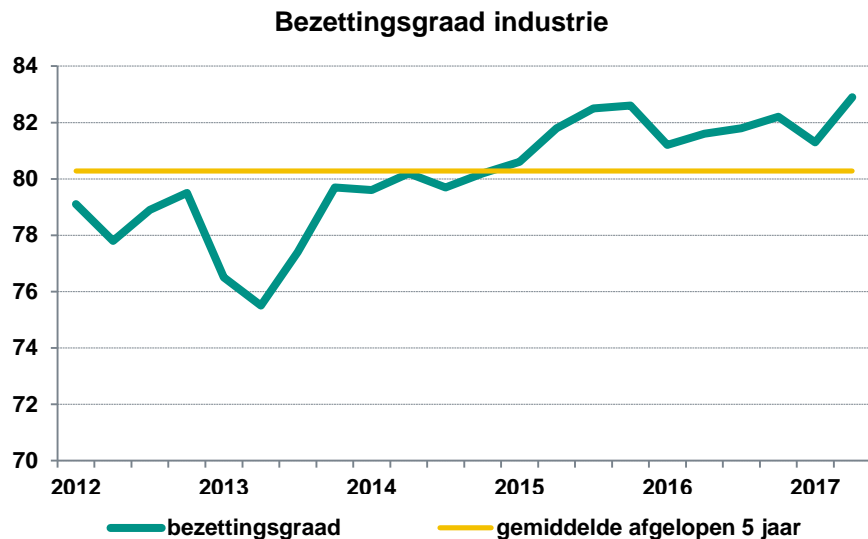

Producentenvertrouwen

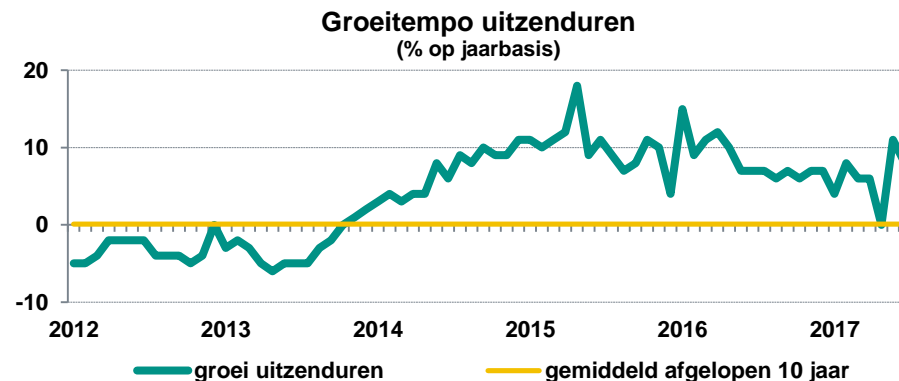
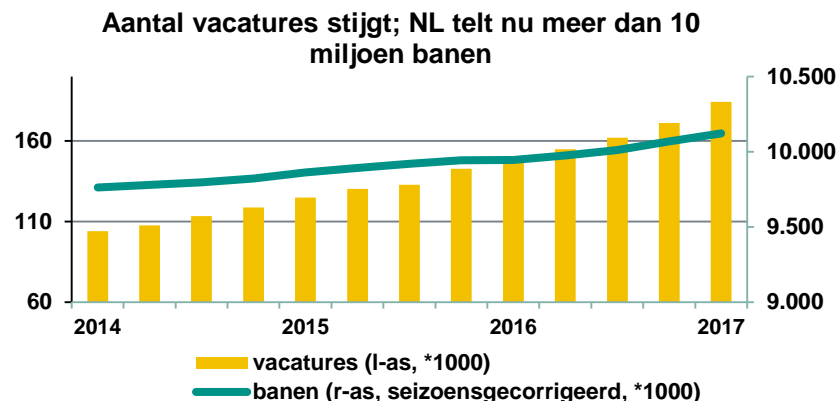

2 Voorlopende economische indicatoren

Bezettingsgraad industrie boven 5-jarig gemiddelde; aantal vacatures blijft stijgen

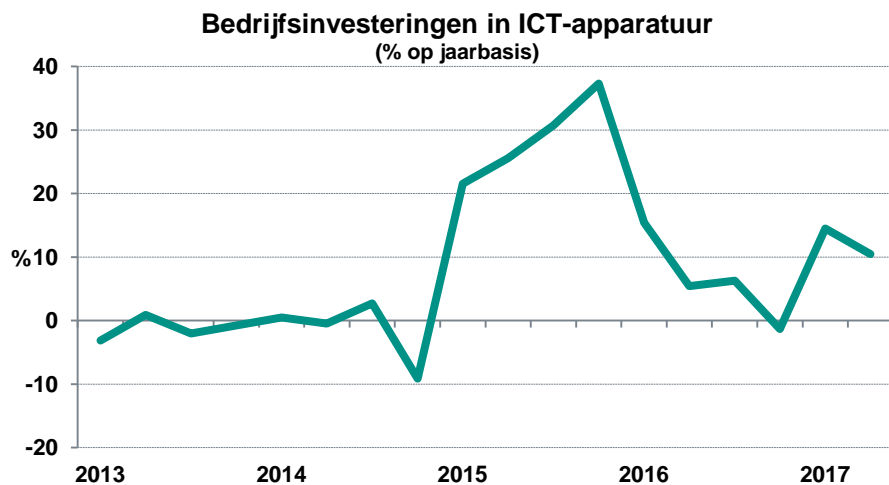
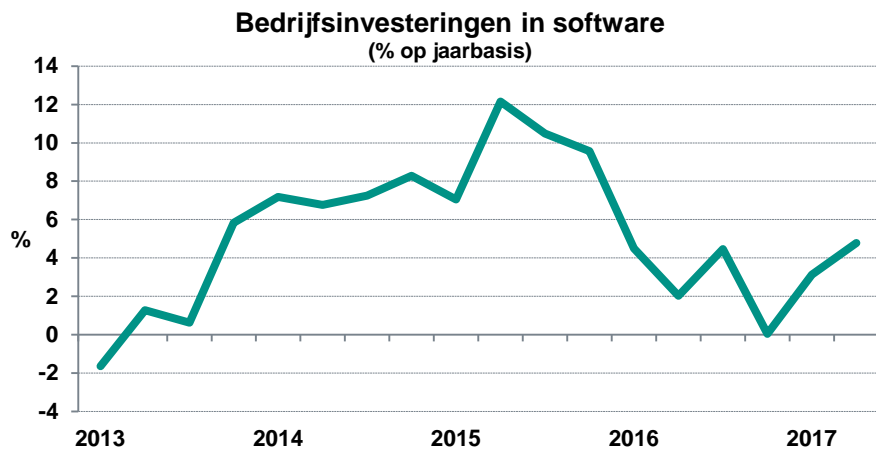

- ▶ De economie draait op volle toeren en dat is terug te zien aan zowel de bezettingsgraad als het aantal vacatures.
- ▶ De bezettingsgraad in de industrie is met 82,9 ruim hoger dan het gemiddelde van de afgelopen 5 jaar.
- ▶ Nederland telt inmiddels meer dan 10 miljoen banen en de grens lijkt nog niet bereikt. Het aantal vacatures stijgt verder.
- ▶ De groei van het aantal uitzenduren blijft zich ook voortzetten. In de laatste ABU-meting steeg het aantal met 8% ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar.

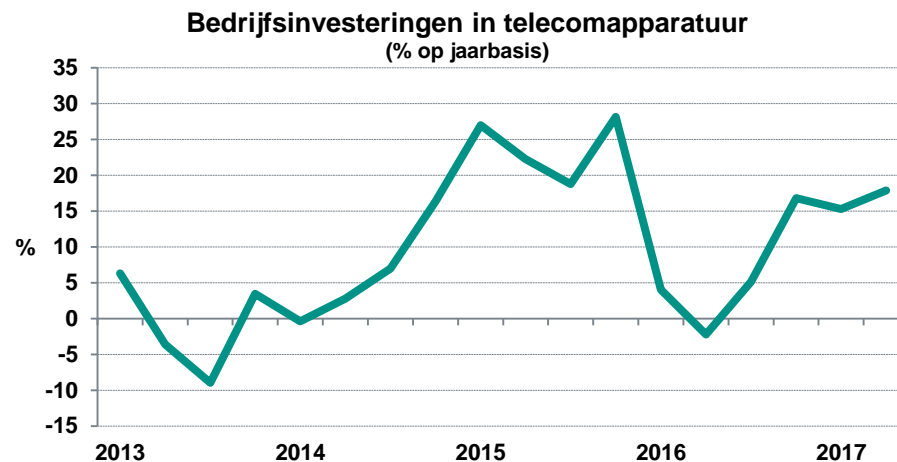

3 Investerings in software, ICT en Telecomapparatuur

Investerings blijven groeien, maar minder snel dan in 2015

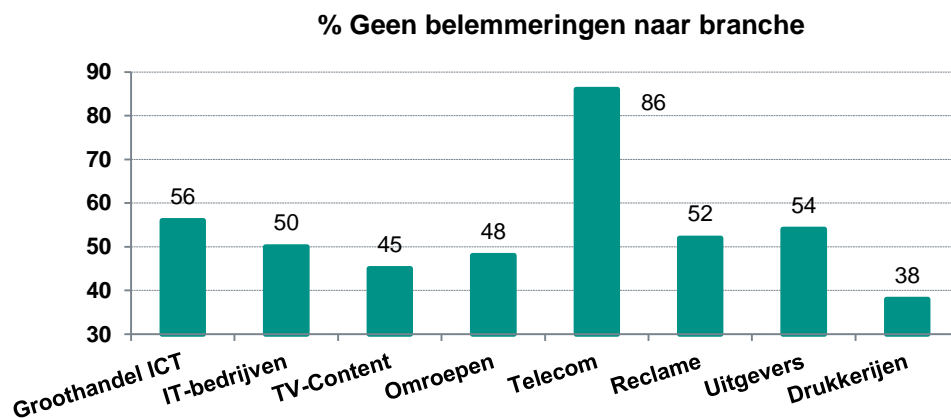
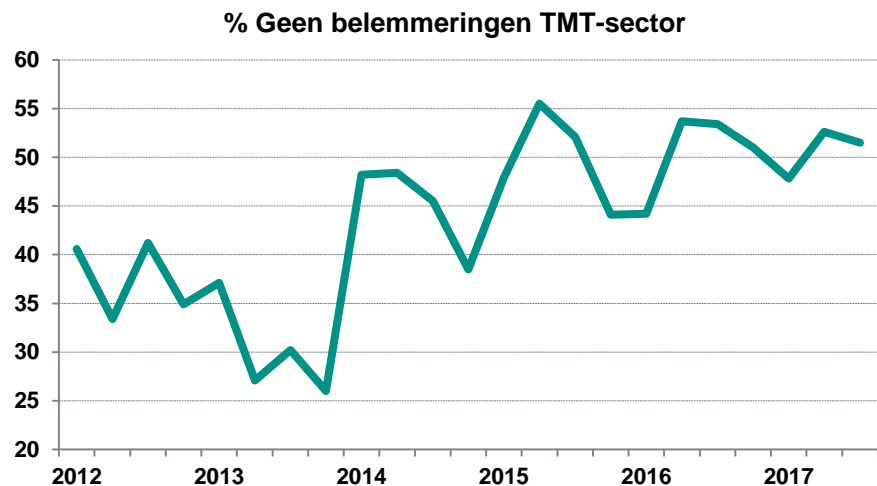

- ▶ De investeringen in software nemen sinds begin dit jaar weer sterker toe. De hoge groeicijfers van 2015 worden nog niet bereikt, maar er is duidelijk herstel.
- ▶ Ook de investeringen in ICT-apparatuur laten weer sterke groeicijfers zien in 2017. Het tweede kwartaal lag de jaar-op-jaar-groei wel iets lager dan in het eerste kwartaal.
- ▶ De investeringen in telecomapparatuur stegen in het 2^e kwartaal met 17,9% ten opzichte van het tweede kwartaal 2016.

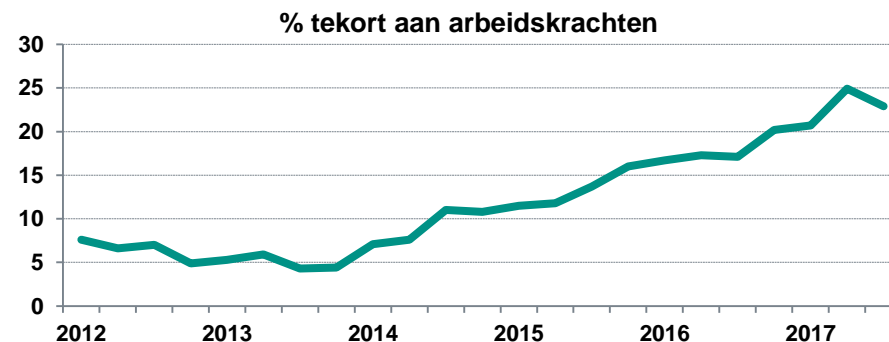
4 Groeibelemmeringen

Steeds meer bedrijven geven aan geen belemmeringen te ervaren voor hun bedrijfsvoering

- ▶ In de Coen-enquête van het CBS* wordt gevraagd naar de productiebelemmeringen die ondernemers ervaren. Als ondernemers aangeven geen belemmeringen te ervaren, staat in feite niets in de weg van een gezond groeipad.
- ▶ In de laatste meting geeft maar liefst 51,5% van de ondernemers in de TMT aan geen belemmeringen te ervaren. Dit ondersteunt het beeld van een groeiende sector.
- ▶ Vooral de Telecombranche geeft aan dat zij geen belemmeringen ervaart. Dat is opvallend, aangezien de telecombranche geen groei laat zien.
- ▶ Een belemmering die steeds meer opkomt, is het tekort aan arbeidskrachten. Dit is een (negatief) gevolg van de sterke economische ontwikkeling die de Nederlandse economie en de TMT-sector doormaken.

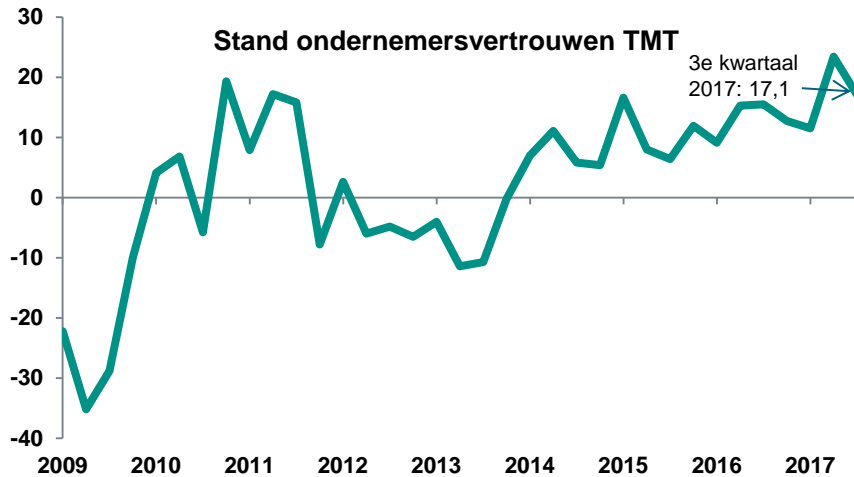
*De Conjunctuurenquête Nederland (Coen) is een samenwerking van CBS, EIB, KvK, MKB NL en VNO-NCW. Deze enquête ondervraagt ondernemers elk kwartaal over onderwerpen als omzet, winst, investeringen, etc. Hierbij wordt hen gevraagd naar ervaringen in het afgelopen kwartaal en verwachtingen voor het lopende kwartaal.

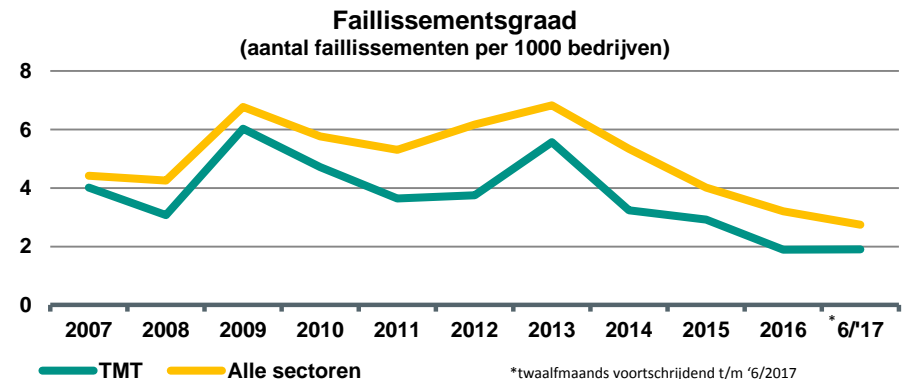
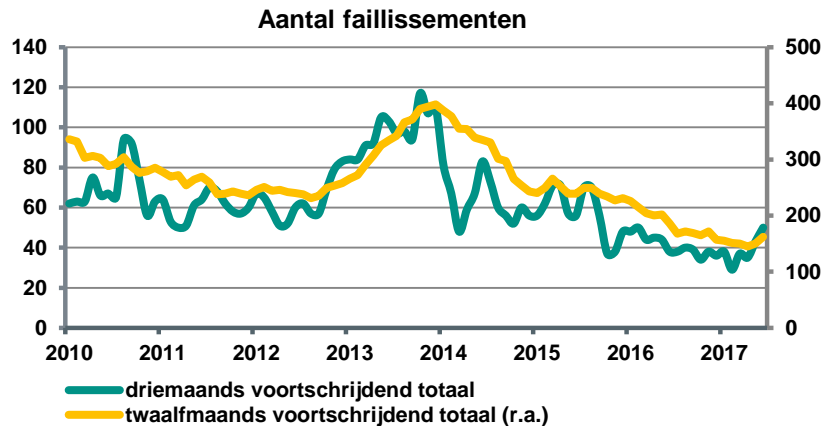

5 Vertrouwen en faillissementen

Ondernemersvertrouwen op hoog niveau; aantal faillissementen in TMT is sterk gedaald

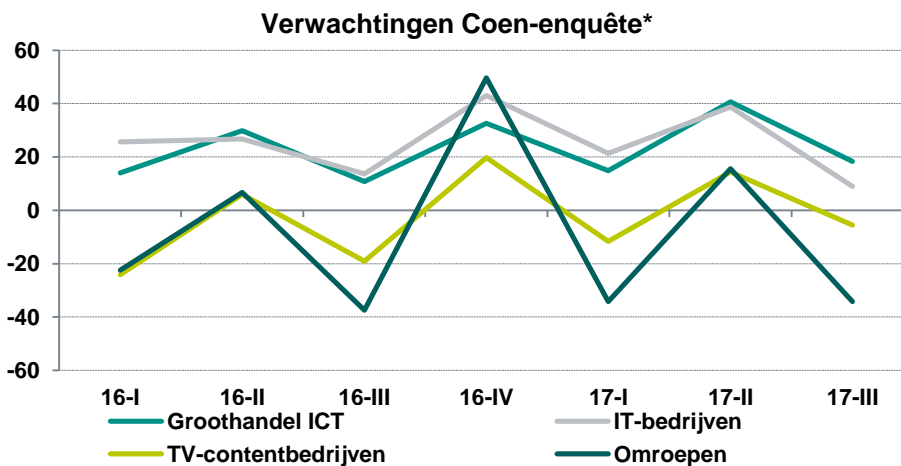
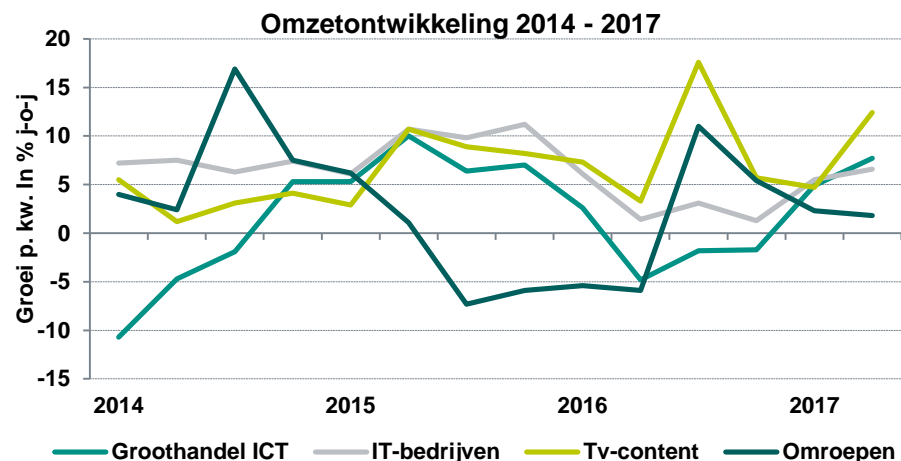
- ▶ De TMT-sector profiteert van de economische groei in Nederland en dat uit zich in het ondernemersvertrouwen. Dit is in de laatste peiling iets gedaald, maar staat met 17,1 nog steeds op een hoog niveau.
- ▶ Het aantal faillissementen in de TMT-sector is in de eerste helft van 2017 licht toegenomen ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Het gaat hier om zulke kleine aantallen dat niet gesproken kan worden van een fundamenteel verschil.
- ▶ De TMT-sector heeft een lage faillissementsgraad. Het aantal bedrijven in de sector is sterk toegenomen de laatste jaren, met name door de aanwas van nieuwe eenmanszaken. Dit type bedrijven gaat meestal niet failliet, maar heft zich eenvoudigweg op. Dit heeft een drukkend effect op de faillissementsgraad.

*twaalfmaands voortschrijdend t/m '6/2017

6 Omzetontwikkeling deelsectoren

Omzetgroei IT-bedrijven, TV-content en Groothandel ICT trekt aan in 2^e kwartaal

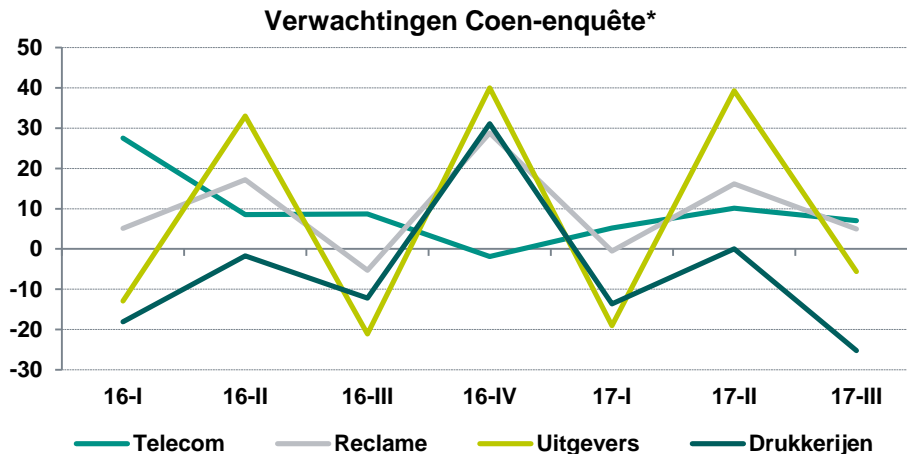
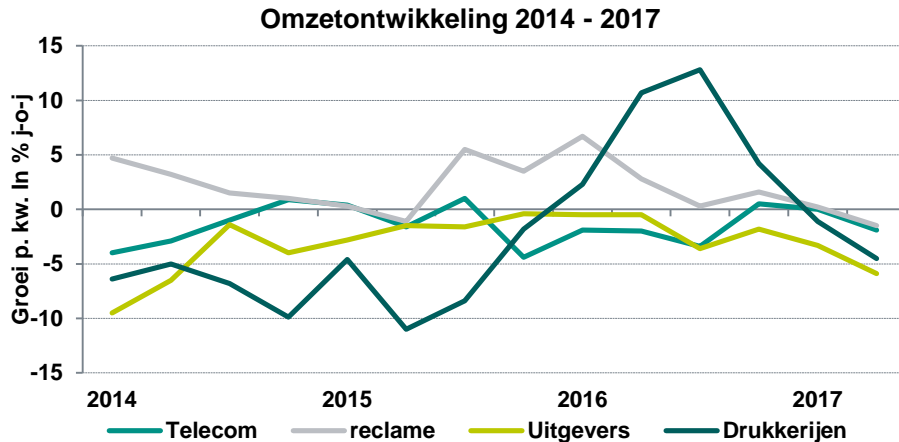

* verschil tussen % ondernemers dat een toename van de omzet verwacht en % ondernemers dat een afname van de omzet verwacht – resultaten uit de Coen-enquête

- ▶ De groothandel in ICT had het in 2016 moeilijk, maar lijkt dit jaar enigszins te herstellen. In de Coen-enquête zijn de ondernemers positief, maar dat waren ze ook in slechte perioden, dus de zeggingskracht daarvan is voor deze branche beperkt.
- ▶ De omzetgroei van IT-bedrijven daalde in 2016, maar in de laatste 2 kwartalen is deze weer gestegen naar meer dan 5% op jaarbasis.
- ▶ De TV-contentbedrijven kenden een omzetgroeisput in 2016, maar inmiddels neemt de groei weer af. Er zijn in de laatste enquête ongeveer evenveel optimistische als pessimistische ondernemers in deze branche.
- ▶ De branche van omroepen liet in 2016 een sterk herstel zien, maar sindsdien zijn de groeicijfers minder hoog. In het tweede kwartaal steeg de omzet 1,8% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

6 Omzetontwikkeling deelsectoren

De omzet van telecom en uitgevers blijft krimpen; opleving van drukkerijen is voorbij

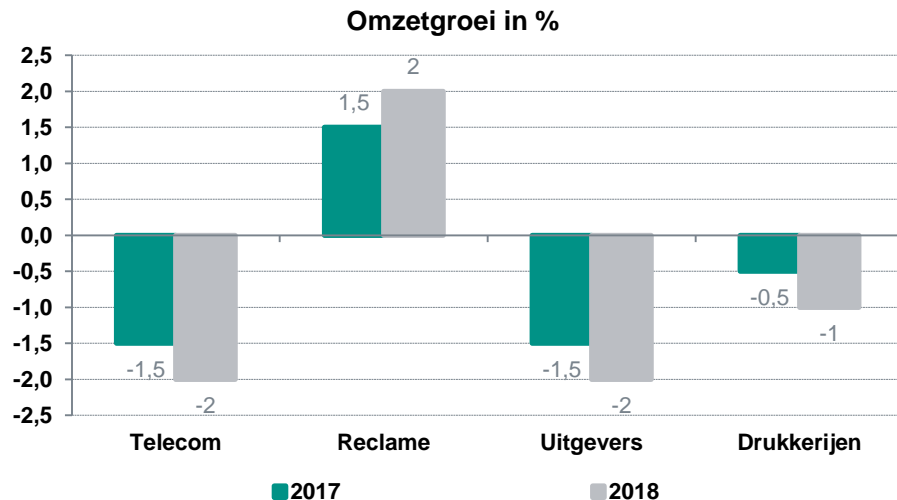
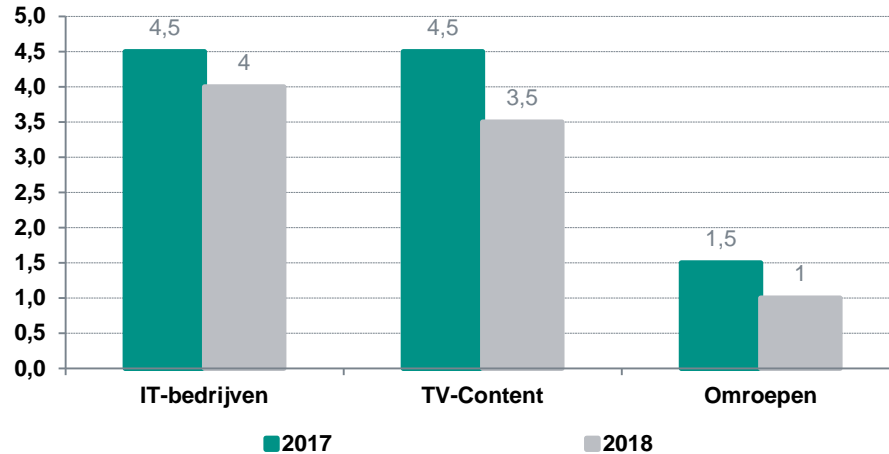

* verschil tussen % ondernemers dat een toename van de omzet verwacht en % ondernemers dat een afname van de omzet verwacht

- ▶ De telecombranche lijkt een gestage en voortdurende afname van de omzet te ondergaan. De ondernemers in de branche zijn opvallend genoeg over het algemeen wel positief (iets wat ook al te zien was aan het lage percentage bedrijven met belemmeringen –pagina 9)
- ▶ De reclamebranche deed het de afgelopen jaren vrij goed, maar lijkt dit jaar een duidelijke groeivertraging te ondergaan.
- ▶ Voor de uitgevers geldt hetzelfde als voor de telecombranche: een voortdurende afname van de omzet. Deze afname lijkt in 2017 zelfs iets te versnellen, ondanks een licht toegenomen optimisme onder de ondernemers.
- ▶ Drukkerijen hebben jarenlang te maken gehad met stevige afnames van de omzet. In 2016 liet de branche een sterke, maar kortstondige opleving zien. Dit jaar daalt de omzet weer en de ondernemers in de branche zijn pessimistisch over de toekomst.

7 Omzetvoorzichten

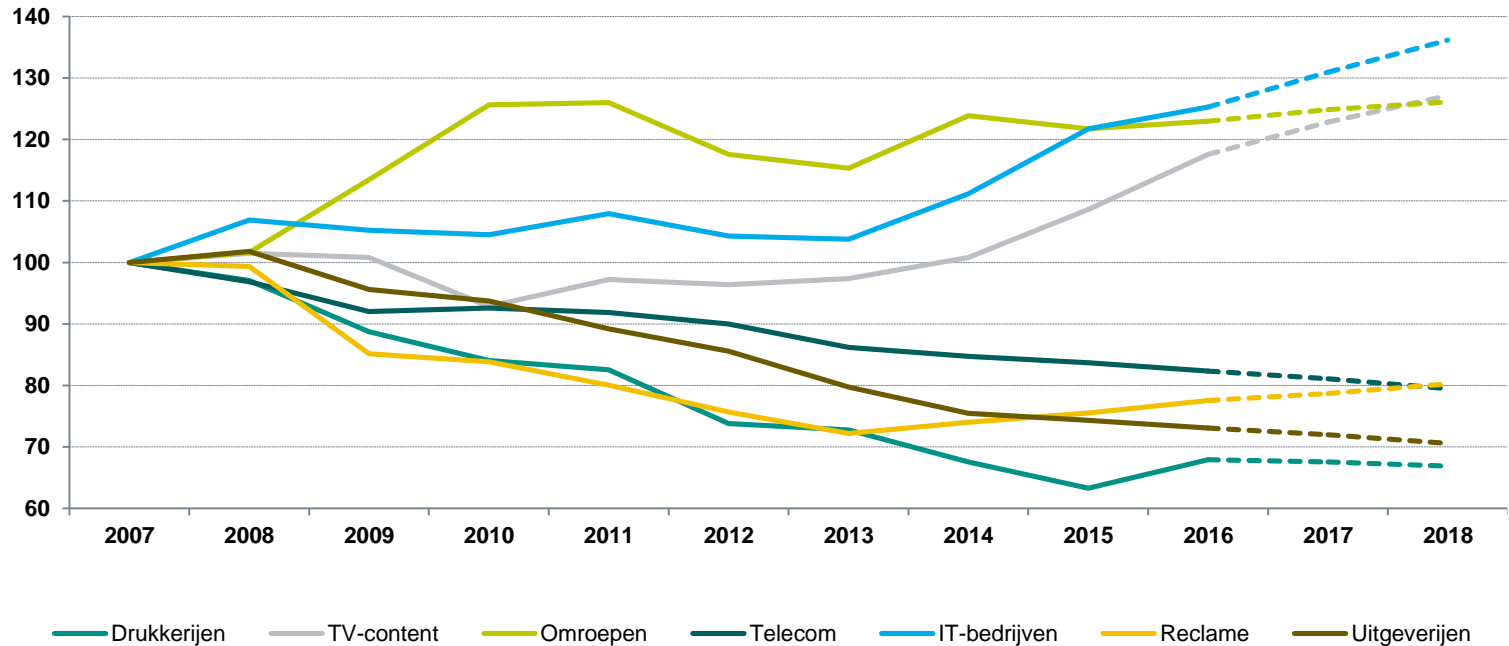
De verschillen in omzetgroei zijn groot tussen de verschillende branches in de TMT-sector.

- ▶ De grote verschillen in omzetgroei tussen de onderliggende branches van de TMT-sector blijven ook dit en komend jaar bestaan.
- ▶ De branche van IT-bedrijven zal in 2017 en 2018 een vrij sterke omzetgroei laten zien van respectievelijk 4,5 en 4%. De branche van IT-bedrijven zal dezelfde groeicijfers laten zien.
- ▶ TV-contentbedrijven groeien naar onze verwachting dit jaar met 4,5% en komend jaar met 3,5%.
- ▶ De omroepen zitten op een beduidend lager groeipad, maar groei is er wel: 1,5% in 2017 en 1% in 2018.
- ▶ De reclamebranche hoort ook bij de groeiende branches met een te verwachten omzetgroei van 1,5% en 2%.
- ▶ De krimp van de telecomsector zal ook de komende periode doorzetten: -1,5 en -2%. Zowel de volumes als de prijzen dalen in deze branche.
- ▶ De uitgevers zullen een omzetkrimp laten zien van -1,5 en -2% dit en komend jaar.
- ▶ De drukkerijen zijn na de sterke periode in 2016 weer in de min beland. Dit jaar -0,5% en in 2018 -1%. De volumes nemen nog wel toe, maar de prijzen staan zozeer onder druk dat de omzet afneemt.

8 Omzetontwikkeling 2007 - 2018

Van zware krimp tot sterke stijging: TMT-sector divergeert

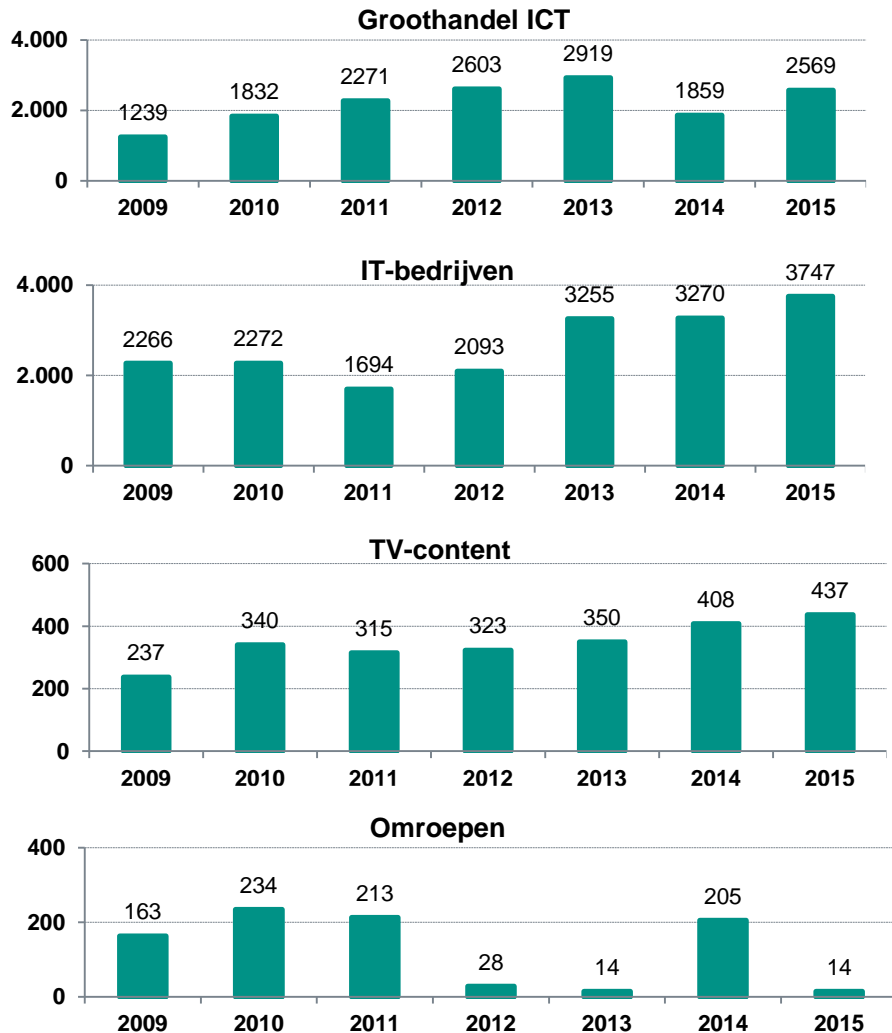

- ▶ Zoals eerder al is aangegeven, verschillen de onderliggende branches van de TMT-sector sterk wat betreft de omzetontwikkeling. Als gekeken wordt naar een langere periode zien we dat de best presterende en minst presterende branches mijlenver uit elkaar liggen. In weinig sectoren is de mate van divergentie zo groot als in TMT. Waar branches als IT, en TV-content omzetten halen die ver boven pre-crisisniveau liggen, hebben drukkerijen, uitgeverij, telecom en reclamebureaus de jaren na de crisis alleen maar verder aan omzet verloren.

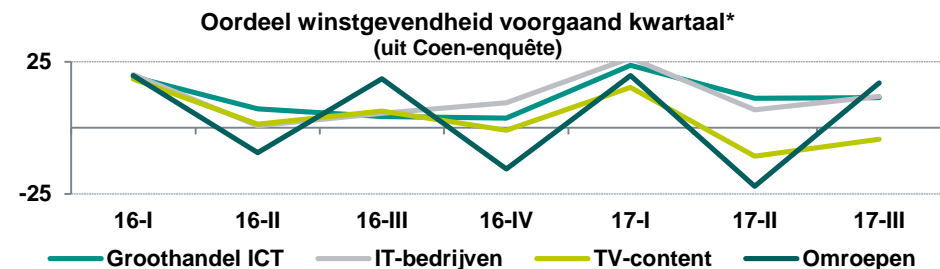
9 Bedrijfsresultaat

Ontwikkeling bedrijfsresultaat

Resultaat voor belastingen (in mln. Euro)

- ▶ Het CBS houdt resultaten van branches bij (resultaat voor belastingen – zie grafieken links). Helaas zijn de meest recente data van 2015. Gelukkig wordt in de Coen-enquête ook gevraagd naar het oordeel van ondernemers over de winstgevendheid van hun bedrijf (grafiek beneden). Dit geeft een indicatie van de ontwikkeling van de winstgevendheid na 2015.
- ▶ De branches groothandel in ICT, IT en TV-content hebben een duidelijke groei van de resultaten behaald tussen 2009 en 2015, in lijn met de omzetgroei van deze branches. De ondernemers in de IT-sector verwachten over het algemeen een verdere stijging, blijkt uit de Coen-enquête; de TV-contentbedrijven zijn juist pessimistisch in 2017.
- ▶ De winstgevendheid van omroepen staat onder druk. In 2015 werden er in de branche als geheel nog net zwarte cijfers geschreven. De uitkomsten van de Coen-enquête zijn grillig, maar lijken op een neergaande ontwikkeling te wijzen.

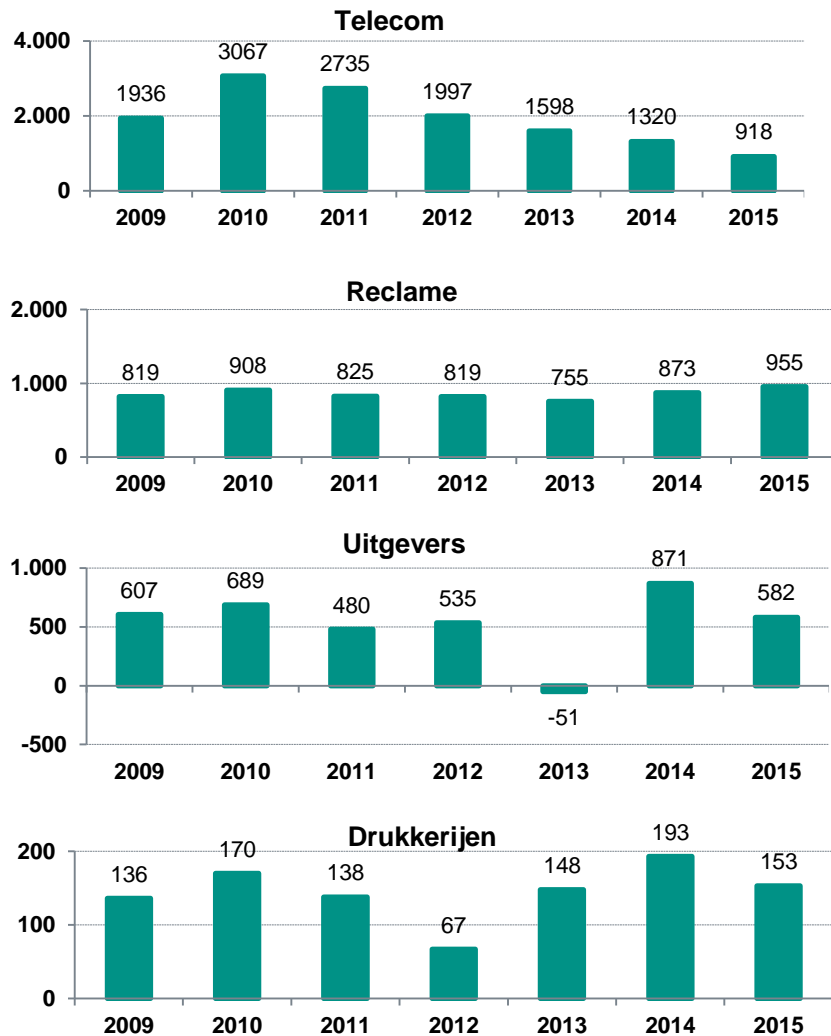

* verschil tussen % ondernemers dat een toename van de winstgevendheid heeft meegemaakt en het % ondernemers dat een afname heeft ervaren.

9 Bedrijfsresultaat

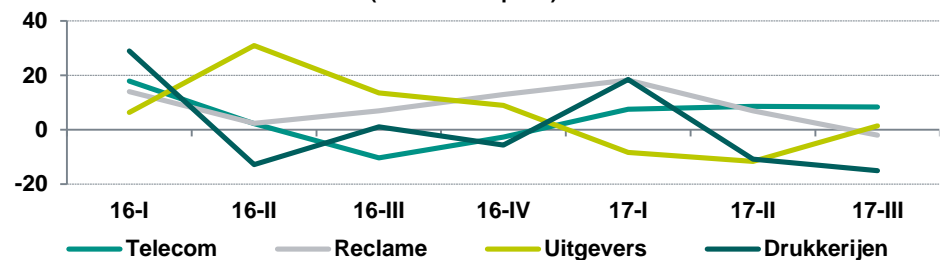
Ontwikkeling bedrijfsresultaat

Resultaat voor belastingen (in mln. Euro)

- ▶ De resultaten van de Telecombranche zijn in de jaren 2010 - 2015 sterk afgenomen. De ondernemers zijn de laatste kwartalen over het algemeen wel iets positiever.
- ▶ Ondanks de afname van de omzet heeft de reclamebranche de resultaten op peil weten te houden. Ondernemers zijn de laatste kwartalen wel negatiever geworden ten aanzien van de ontwikkeling van de winstgevendheid.
- ▶ De resultaten van de uitgevers zijn in de loop der jaren ongeveer op hetzelfde niveau gebleven (op 2013 na). In 2016 waren de ondernemers in de branche echter negatief gestemd over de winstgevendheid.
- ▶ De drukkerijen hebben te maken gehad met forse omzetsdalingen de afgelopen jaren. Toch zijn de resultaten ongeveer hetzelfde gebleven. De laatste twee kwartalen lijkt er echter een daling te zijn, afgaande op de Coen-enquête.

Oordeel winstgevendheid voorgaand kwartaal (uit Coen-enquête)

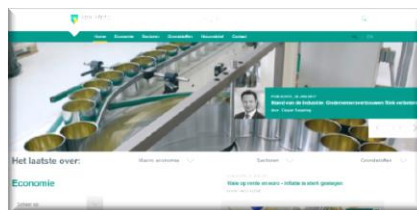
* verschil tussen % ondernemers dat een toename heeft meegemaakt en % ondernemers dat een afname van de winstgevendheid heeft meegemaakt

A Appendix – Contactgegevens, disclaimer en extra informatie

ABN AMRO Sector Advisory

	Sander van Wijk -vacant-	<i>Hoofd Sector Advisory</i> <i>Hoofd Sector Research</i>	sander.van.wijk@nl.abnamro.com				
	Maria Gambin Andres	<i>Secretaresse</i>	maria.gambin.andres@nl.abnamro.com				
Agrarisch	Pieter Berntsen Jan de Ruyter Nadia Menkveld Martijn Leguit	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	pj.berntsen@nl.abnamro.com jan.de.ruyter@nl.abnamro.com nadia.menkveld@nl.abnamro.com martijn.leguit@nl.abnamro.com	Industrie	David Kemps Casper Burgering Roderick Vos	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	david.kemps@nl.abnamro.com casper.burgering@nl.abnamro.com roderick.vos@nl.abnamro.com
Bouw	Petran van Heel Madeline Buijs Bram van Amerongen	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	petran.van.heel@nl.abnamro.com madeline.buijs@nl.abnamro.com bram.van.amerongen@nl.abnamro.com	Food	Rob Moren Nadia Menkveld Martijn Leguit	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	rob.moren@nl.abnamro.com nadia.menkveld@nl.abnamro.com martijn.leguit@nl.abnamro.com
Transport & Logistiek	Bart Banning Madeline Buijs Bram van Amerongen	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	bart.banning@nl.abnamro.com madeline.buijs@nl.abnamro.com bram.van.amerongen@nl.abnamro.com	Retail	Henk Hofstede Sonny Duijn Saskia van de Scheur	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	henk.hofstede@nl.abnamro.com sonny.duijn@nl.abnamro.com saskia.van.de.scheur@nl.abnamro.com
TMT	Steven Peters Kasper Buiting Justine Vijver	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	steven.peters@nl.abnamro.com kasper.buiting@nl.abnamro.com justine.vijver@nl.abnamro.com	Leisure	Stef Driessen Sonny Duijn Saskia van de Scheur	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	stef.driessen@nl.abnamro.com sonny.duijn@nl.abnamro.com saskia.van.de.scheur@nl.abnamro.com
Zakelijke diensten	Han Mesters Kasper Buiting Justine Vijver	<i>Sector Banker</i> <i>Sector Econoom</i> <i>Sector Analist</i>	han.mesters@nl.abnamro.com kasper.buiting@nl.abnamro.com justine.vijver@nl.abnamro.com	Grondstoffen:	Casper Burgering Nadia Menkveld	<i>Sector Econoom</i> <i>Sector Econoom</i>	casper.burgering@nl.abnamro.com nadia.menkveld@nl.abnamro.com
				- <i>Industriële Metalen</i>			
				- <i>Agricommodities</i>			

Voor meer sectorkennis, zie abnamro.insights.nl

en volg ons op

via [ABNAMROSectorkennis](https://twitter.com/ABNAMROSectorkennis)

Disclaimer

This document has been prepared by ABN AMRO. It is solely intended to provide financial and general information on the sector developments in the Netherlands. The information in this document is strictly proprietary and is being supplied to you solely for your information. It may not (in whole or in part) be reproduced, distributed or passed to a third party or used for any other purposes than stated above. This document is informative in nature and does not constitute an offer of securities to the public, nor a solicitation to make such an offer.

No reliance may be placed for any purposes whatsoever on the information, opinions, forecasts and assumptions contained in the document or on its completeness, accuracy or fairness. No representation or warranty, express or implied, is given by or on behalf of ABN AMRO, or any of its directors, officers, agents, affiliates, group companies, or employees as to the accuracy or completeness of the information contained in this document and no liability is accepted for any loss, arising, directly or indirectly, from any use of such information. The views and opinions expressed herein may be subject to change at any given time and ABN AMRO is under no obligation to update the information contained in this document after the date thereof.

Before investing in any product of ABN AMRO Bank N.V., you should obtain information on various financial and other risks and any possible restrictions that you and your investments activities may encounter under applicable laws and regulations. If, after reading this document, you consider investing in a product, you are advised to discuss such an investment with your relationship manager or personal advisor and check whether the relevant product –considering the risks involved- is appropriate within your investment activities. The value of your investments may fluctuate. Past performance is no guarantee for future returns. ABN AMRO reserves the right to make amendments to this material.

© ABN AMRO, 2017